

SEVGİLİNDEN GÜZELLİĞİNİN ZEKÂTINI İSTEMEK

Sıtkı Nazik*

Öz

Temelinde aşkın yer aldığı klasik Türk şiirinde sevgili, merkezî konumda bulunan bir varlık olarak bu şiirin olmazsa olmaz tiplerinden biridir. Diğer önemli bir karakter ise şairin temsil ettiği âşık tipidir. Bilhassa gazeller ve aşk mesnevileri olmak üzere şiirlerde, şairin yeteneği, hayal gücü, çevresi, bilgi birikimi, hayat tecrübesi, inancı gibi faktörlerin etkisiyle sevgilinin vasıfları çeşitli yönlerden anlatılmıştır. Sevgiliyi anlatırken şairin yararlandığı veya beslendiği önemli kaynaklardan biri din olmuştur. Zaten Müslüman olan şair, benimsediği dinle ilgili birçok kavram, konu ve temayı şiirinde kullanmış, dinî unsurlardan faydalanarak şiirini süslemiş, zenginleştirmiştir. Nitekim bu kavramlardan biri de zekât olmuştur. Güzellik bakımından zengin ve hüsn ilinin sultanı olan sevgili, bu güzellik hazinesine sahip olmasından ötürü muhtaç durumdaki âşık tarafından zekâtla mükellef bir varlık olarak tanıtılmıştır. Bu itibarla âşık, her fırsatta sevgiliden hüsnünün zekâtını istemiştir. Dolayısıyla bu çalışmada sevgilinin güzelliğinin zekâtını isteyen âşığın konuya nasıl yaklaştığı üzerinde durulmuş, taranan divanlardan seçilen örnek şiirler yardımıyla dinî bir terimin şiir dilinde yüklendiği anlamların ve oluşturduğu çağrışımların ortaya konulması amaçlanmıştır. Anlama dayalı şerh yönteminden yararlanılarak yapılan bu çalışmada, sevgilinin güzelliğini, bazen de güzellik unsurlarını zekâtla irtibatlandıran şairlerin, zekâta dair birçok hususu gündeme getirdikleri, veren el konumunda tasavvur ettikleri sevgiliyi bu haliyle de yücelttikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Şiiri, Sevgili, Âşık, Hüsn, Zekât

TO DEMAND ALMS OF OWN BEAUTY FROM THE DARLING

Abstract

Darling in the classical Turkish poetry based on love is one of the indispensable characters of this poem as an entity in the central position. Another important character is the lover character represented by the poet. In poems, especially in the odes and love masnavis, the characteristics of the darling have been explained due to the influence of some factors such as the ability, imagination, environment, knowledge, life experience and belief of the poet. Religion is one of the important sources that the poet benefited from when telling the darling. The poet, who was already a Muslim, used many concepts, topics and themes in his poetry, and he enriched and adorned his poetry by using religious elements. Hence, one of these concepts has been the alms. The darling who is rich in beauty and the sultan of the city of perfection has been introduced by the

Article Types/Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Makale Geliş Tarihi:30/05/2019, Accepted/Kabul Tarihi: 30/07/2019

Doi: 10.26791/sarkiat.572094

* Dr. Öğr. Ü., Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, snazik@firat.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5964-5039>

lover as someone in debt who needs to pay the alms due to this beauty treasure. In this respect, the lover, at every opportunity, demanded the alms from the darling for her perfection. Therefore, in this study, the way the lover who demands the alms for the beauty of the darling approached to the topic was emphasized, and it was intended to reveal the meanings and associations of a religious term in poetry language with the help of the sample poems chosen among the scanned divan poems. In this study which is carried out using the explanations methods based on the meaning, it has been concluded that the poets who engaged the beauty elements with the alms revived many elements about the alms, and that they glorified the darling who they introduced as the giver.

Keywords: Classical Turkish Poetry, Darling, Lover, Beauty, Alms

GİRİŞ

Klasik Türk şiirinde sevgili, sahip olduğu güzelliği ile âşığın gönül tahtının sultanı olarak merkezî bir konumdadır. Hüsn-i Mutlak ve Cemal-i Mutlak sıfatlarına sahip olan Allah Teâlâ ile de bağlantılı kılınarak sevgilinin güzelliği ve güzellik unsurları şiirlerde çokça söz konusu edilmektedir. Dolayısıyla sevgili, beşerî ve mecazi olandan ideal ve ilâhî olana doğru farklı şekillerde algılanacak tarzda anlatılırken, daima güzelliği ile ön plana çıkarılmaktadır.

Sevgilinin güzelliği onun için bir zenginlik olarak addedilmek suretiyle âşıklar tarafından bunun zekâtını vermesi istenmekte, şiirlerde “zekât-ı hüsn”, “hüsnün zekâtı” gibi ifadelerle bu durum ortaya konulmaktadır. İşte burada hüsn sahibi sevgilinin zekât vermekle yükümlü kılınmasında bir incelik var görünmektedir. Nitekim Arapça kökenli bir kelime olan zekât, “safılık, arınmışlık, doğruluk, dürüstlük, temizlik, sadaka” (Mutçalı, 1995, 360), “arıtma, artma, bereket ve övgü” (İbn Manzûr, ts., XIV/358) gibi anlamlara gelmektedir. Yine Arapça kökenli bir kelime olan hüsn de “güzellik, hoşluk, yakışıklılık, mükemmellik, eksiksizlik” demektir (Mutçalı, 1995, 169). Aynı kökten türemiş olan ihsan ise “iyilik yapma, hayır işleme, sadaka verme” (Mutçalı, 1995, 170) manasındadır. Dolayısıyla ihsan kelimesi de nazara alındığında, hüsn ile zekât arasında bir bağın bulunduğu dikkat çekmektedir. Zira güzellik, vermeye yönelik bir kelime, sıfat olarak durmaktadır. Bundandır ki sevgili, saf, berrak güzelliği ile etrafa ışık saçmakta ve böylelikle âşığın gönlünü hoşnut etmektedir.

Fıkhi bir terim olan zekât, aslında hür, akıllı, buluğ çağına ermiş ve tabii ihtiyaçlarından fazla artıcı vasıftaki mala tam bir mülkiyetle malik olan Müslüman kişilerin, bunun üzerinden bir kamerî yıl geçmesiyle o mal veya bedelinden belirli oranda vermekle yükümlü olduğu bir ibadettir (Erkal, 2004, 427). Bu bakımdan tayin edilen şartlar gerçekleştiği takdirde yapılan bir ibadet olarak zekât vermek, zenginliğin bir ölçütü olup, artıcı vasıftaki belirli bir miktar mala sahip olan kimse zengin sayılmaktadır (Erkal, 2004, 427). Öte yandan nisap miktarı denilen belirli orandaki malı olmayan kişiler de fakir olarak kabul edilmekte, bu ve benzeri durumdaki insanlara zekâtın verilebileceği ifade edilmektedir. Buna göre dinde, artma özelliğine sahip somut bir şey (mal) üzerinden zenginlik belirlenip, ilâhî buyruk doğrultusunda bunun zekâtını vermek emredilirken (Kur’an-ı Kerim: Bakara 2/43, 110; Nisa 4/77; Hac 22/78; Nur 24/56), edebiyatta ise soyut olan bir kavram (hüsn) üzerine zenginlik oturtulmakta, buna sahip olan sevgiliden, fakir, düşkün ve muhtaç konumdaki âşığa, güzelliğinin zekâtını vermesi istenmektedir.

Bir sadaka türü olmakla birlikte zekât, sadakaların içerisinde ve belli şartlar çerçevesinde yerine getirilen daha özel bir ibadet olarak durmaktadır. Bundan hareketle sevgilinin güzelliğinin sadaka ile de ilişkilendirildiği görülebilmektedir. Örneğin “Göz karası eşk-i gül-günümde hâlün sadkası/Eşk-i gül-günüm gül-i ruhsâr-ı âlün sadkası” (Parlatır, 2012, 361) diyen şair (Fuzûlî), gül renkli gözyaşı, yani kanlı gözyaşı içinde görünen göz karasının (göz bebeğinin), sevgilinin beninin sadakası olduğunu, kanlı göz yaşının ise sevgilinin güle benzeyen al yanağının bir ihsanı olduğunu söylemekte (Tarlan, 2009, 707), kara gözbebeğini sevgilinin beni ile, kanlı göz yaşını da gül renkli yanağı ile ilişkilendirmekte ve böylece sevgiliye ait güzelliklerin sadakasının âşık üzerinde yansımaları bulduğunu ifade etmektedir. Ancak yararlanılan divanlarda bu durumla nadiren karşılaşıldığını belirtmek gerekmektedir. Bunda hem sadaka ve zekâta dinin belirlediği kuralların hem de kelimelere yüklenen anlamların etkili olabileceği düşünülmektedir. Nitekim sadaka, Allah’ın rızasını kazanmak için ihtiyaç sahiplerine yapılan gönüllü veya dinen zorunlu maddi yardımları, bu bağlamda verilen para ve eşyayı ifade etmekle birlikte (Duman, 2008, 383), mutlak manada kullanıldığında öncelikle belirli bir zorunluluk tarzında olmayan gönüllü bağış çağrıştırılmaktadır (Duman, 2008, 384). Bu itibarla sadaka, zamana bağlı olmaksızın az veya çok, para ve eşya cinsinden olacak şekilde her çeşit maldan gönüllü olarak verilebilir iken; zekât verme hususunda, gerek mükellef gerekse mal ile ilgili başka şartların yanı sıra, zenginliğin ölçütü olan nisap miktarı mala sahip olma şartı ve bir mecburiyet vardır. Bundandır ki âşık, güzellik bakımından zengin olan sevgiliden, hüsnünün sadakasını değil, zekâtını istemiştir. Öte yandan sadaka kelimesi doğruluk anlamına gelen sıdk mastarından türemiş olup (Mutçalı, 1995, 475), kişinin malından infakta bulunması, yani sadaka vermesi Allah’a duyulan sadakat ve sevginin bir göstergesi olarak kabul edilmiştir (Salihoğlu, 2013, 207). Buna göre -sevgilinin âşığa karşı vefasız oluşu ve cevri ü cefası yönündeki sadakati, yani istikrarlı tutumu hariç tutulursa- âşığın sevgiliden sadaka(t) beklentisi içerisinde olması mümkün görünmemektedir. Zira klasik şiir geleneğinde bilakis âşığın, sevgiliye sadakat göstermesi gerekmektedir.

Zekât, zengin ve fakir arasındaki uçurumun azalmasına yardımcı olarak insanlar arasında gelir dengesini sağlayan sosyal bir sorumluluk müessesesidir. Bu itibarla ilk dönemlerden itibaren devlet eliyle toplanmış olan zekât, Osmanlılarda da şer’î vergiler içerisinde önemli bir yere sahip olmuştur. Nitekim kamu hizmetlerinin daha düzenli bir şekilde yürütülmesi için, devlet vergiye başvurduğu gibi (Kazıcı, 1986, 285), gelir adaletsizliğinin giderilmesi, insanların birbirlerine karşı güven, yardımlaşma ve dayanışma duygularının pekiştirilmesi ve huzurun temini için ise devlet, ilâhî emrin de bir gereği olarak, zekâtın toplanmasını üstlenmiştir. Buna göre genel olarak vergilerin, özelde ise zekâtın, devletin ve toplumun birlik, dirlik ve düzeninde önemli bir fonksiyon icra etmesi misali, âşığın aşkının dinamik kalmasında da sevgiliyi görmesi, onun hüsnünün zekâtından istifade etmesi büyük bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla aşk ülkesinin varlığını muhafaza etmesi noktasında güzellik padişahı ve zengin sevgilinin hüsnünün zekâtını reaya konumundaki fakir âşıktan esirgememesi lazımdır.

Özetle kendisini âşık olarak gören şairlerin, güzellik hazinesinin sahibi olan, yani müstağni konumunda bulunan sevgiliden hüsnünün zekâtını vermesine yönelik taleplerini çeşitli şekillerde dile getirdikleri görülmektedir.

1. Sevgiliye Ait Güzelliğinin Zekâta Dair Temel Konularla İrtibatlandırılması

1.1. Hüsnünün Zekâtını Vermekle Yükümlü Biri Olarak Sevgili

Sevgili, güzellik itibarıyla son derece zengin, güzellik hazinesinin sahibi ve hüsnü ilinin padişahı olması bakımından zekât vermekle yükümlü bir varlık olarak şiirlerde

geçmektedir. Dolayısıyla sevgili bu haliyle zengin, yani zekât mükellefi olarak tanıtılmaktadır.

Bâb-1 lütfun beklerim ihsân için bir sâilim
 Dâd kıl hüsnün zekâtın¹ ben gedâ sen pâdişâh²
 Turâbî, 293/2 (Altınok, 2006, 188)
 Eksik etme Hayretî dervîşden ihsânını
 Ver zekât-ı hüsnünü devletli sultânım benim
 Hayretî, G. 294/5 (Çavuşoğlu - Tanyeri, 1981, 314)
 İn'âm eylese sâ'ile hüsnün zekâtını
 Şehler katında lutf ile ihsân tükenmedi
 Mihrî, G.199/6 (Arslan, 2007, 317)

Yukarıdaki ilk beyitte şair, bir sâil (dilenci) olarak sevgilinin lütuf kapısını ihsan için beklemekte, padişah olan sevgiliden güzelliğinin zekâtını, dilenci konumunda bulunan kendisine vermesini istemektedir. İkinci beyitte de, baht ve saadetli sultanı olan sevgilinin, hüsnünün zekâtını vermesini ve derviş (fakir, muhtaç) durumundaki kendisinden (Hayretî) ihsanını eksik etmemesini talep eden şair, üçüncü beyitte ise sevgiliyi nazara alarak, isteyene güzelliğinin zekâtını dağıtsa hiç bir şeyin eksilmeyeceğini, şahlar katında lütuf ve ihsanın tükenmediğini belirtmektedir. Nitekim zekâtın, malın bereketini artıran bir fonksiyon icra etmesi misali, sevgilinin güzelliğini de âşıklara sunmasının o güzelliğe bir halel getirmeyeceği, bilakis onu artıracığı ifade edilmektedir. Bu beyitlerde aynı kökten gelen hüsn ile ihsanın bir arada kullanılması dikkat çekmektedir. Zira açılma, yayılma özelliği sergileyen güzelliğin, tabîi olarak ihsan etmeyi, vermeyi çağrıştıran bir sıfat olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla zengin, fakire malını, sevgili ise âşığa güzelliğini arz etmekte, lütuf ve ikramda bulunmaktadır.

Zekât-ı hüsnünü bizden şehâ dirîğ etme
 İnende kıyma yazıktır beyim gedâ hakına
 Ahmed-i Dâî, G. 98/6 (Özmen, 2001, 125)
 'İşkın içre cân u dil şöyle fakîr oldu bugün
 Şehriyâr-ı hüsnün lutf eyle ver ona zekât
 Muhibbî, G. 238/3 (Ak, 1987, 109)

Sevgiliye hitapla, "Ey padişah! Güzelliğinin zekâtını bizden esirgeme, dilenci hakkına aşırı derecede kıyma. Beyim, yazıktır." şeklinde haykıran şair, ikinci beyitte ise sevgilinin aşkı içre can ve gönlünün bugün son derce fakir olduğunu, güzellik padişahı olarak sevgilinin lütfeyleyip o âşığa zekât vermesi gerektiğini dile getirmektedir.

¹ "Zekâtın" kelimesi yararlanılan kaynakta "zekâtını" şeklinde geçmekte olup, kelime bu haliyle vezne uymadığı için TBMM Kütüphanesi'ndeki Divan-ı Turâbî ile alıntı yapılan çalışmadaki şiir karşılaştırılmış ve kelimenin TBMM Kütüphanesi'nden alınan şekli tercih edilmiştir.

² Şiir örnekleri için başvurulan kaynakların bazıları akademik bazıları da popüler yayın olarak hazırlanmış olup, alıntılarda bir bütünlük sağlamak amacıyla şiirlerde geçen kelimelerin veya eklerin -varsagünümüz imlasına göre kullanımları tercih edilmiştir. Dolayısıyla akademik üslupla yapılmış yayınlardan alınan şiirler üzerinde -duruma göre- birtakım değişikliklerde bulunulmuştur.

Dolayısıyla âşık, zekât vermekle yükümlü bir padişah olan sevgilinin zekât-ı hüsnünü bu fakirden esirgememesi yönünde bir talepte bulunmaktadır.

Mâl-ı hüsnünden ganîsin ver zekât

Gurbet-i ‘ışkında oldum çün fakîr

Cem Sultan, G. 51/6 (Ersoylu, 2013, 70)

Aşk fakiri olan şair (Cem), güzellik hazinesi yönüyle zengin durumdaki sevgiliden merhamet göstermesini istemekte (Ersoylu, 2013, 56), onun aşkının gurbetinde fakir düştüğü için güzelliğinin malından zekât vermesini talep etmektedir. Beyitte “aşkın gurbetinde fakir düşmek” ifadesi önem arz etmektedir. Nitekim burada, insanoğlunun vahdet deryasında ilâhî cemal tecellileriyle gark olmuş bir halde iken, aşk ve ayrılığı yaşamak üzere dünya gurbetine gönderilme serüvenine atıfta bulunulduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca beyitte Cem Sultan’ın gurbette geçen ömrüne de atıf vardır. Zira Cem Sultan, babası Fatih’in ölümünden sonra ağabeyi II. Bayezid ile taht mücadelesine girişmiş ve bu mücadeleyi kaybedince, geri kalan hayatının büyük bir kısmını gurbette geçirmiştir. Bu yüzden Cem’in şiirlerinde genç yaşta vatanından ayrı düşmenin etkisiyle gurbet duygusu ve vatan hasreti önemli bir yer tutmaktadır (Güzeloğlu, 2018, 530).

1.2. Sevgilinin Geçici Güzelliğine Nazaran Zekâtın Kalıcı Salih Amel Oluşu

Doğrudan sosyal yönü bulunan bir ibadet olarak zekâta bireyin ve toplumun iyiliği gözetildiği için, bu ibadet salih amel olarak değerlendirilmektedir. Buna göre sevgilinin güzelliği bağlamında zekâtı konu alan bazı beyitlerde asıl ve kalıcı olanın salih amel olduğuna, güzelliğin ise geçici yönüne vurgu yapılmaktadır.

Yâre dedim bana vergil hüsn mâlından zekât

Kim fakîrim dedi elbâkiyâtü’s-sâlihât

Ahmedî, G. 93/1 (Akdoğan, ts., 264)

Gel Muhibbî’ye edâ eyle zekât-ı hüsnün

Hayf sermâye-ı hüsnüne ki nâgâh gider

Muhibbî, G. 476/5 (Ak, 1987, 175)

Âşık, yâre güzellik malından, hazinesinden zekât vermesini söylemiş, buna karşın o da kendisinin fakir, asıl kalıcı olanın ise salih ameller olduğunu ifade etmiştir. “el-bâkiyâtü’s-sâlihât” (Kur’an-ı Kerim: Kehf 18/46; Meryem 19/76) ifadesiyle iktibas sanatı yapılan bu beyitte, sevgilinin hüsn malından zekât isteyen âşığa karşı verdiği cevap dikkat çekmektedir. Zira sevgili, âdeta güzelliğinin geçici olduğunu, bunun âşığa somut bir faydasının olmayacağını, üstelik kendisinin de fakir durumda bulunduğunu söylemekte; kalıcı, baki olan salih amellerde bulunmasını âşığa tavsiye etmektedir. Öte yandan ikinci beyitte ise âşık, sevgilinin hüsnünün zekâtını gelip kendisine (Muhibbî) eda eylemesini, aksi takdirde maalesef güzellik sermayesinin ansızın yok olup gideceğini dile getirmektedir. Dolayısıyla burada zekât vermenin malın bereketini artıracığı ve onun varlığını koruma yönünde bir teminat olduğu gerçeğine işaret edilmektedir. Bu sebeple sevgiliden, güzelliğinin yok olup gitmemesi için, hüsnünün zekâtını vermesi istenmektedir.

1.3. Sevgiliye Ait Güzelliğin Zekâtın Şartlarıyla İlişkilendirilmesi

Zekâtın gerek “Müslüman, hür, âkıl bâliğ olmak” gibi mükellef açısından gerekse “tam mülkiyet, nema, nisap” ve benzeri olmak üzere mal açısından vücup şartları ile “niyet,

temlik” kabilinden sıhhat şartları bulunmaktadır (Erkal, 2013, 197-200). Sevgilinin güzelliği merkezinde zaman zaman bu tür konuların da şiirlerde geçtiği görülmektedir.

Etsin cihâmı garka-i ihsân o şâh-ı hüsn

Şart-ı zekât hüsn ü letâfet-nisâb ise

Nâbî, G. 726/5 (Bilkan, 1997, 1003)

Zekâtın şartı güzellik ve letafet ölçüsüne göre ise, o güzellik padişahının, cihanı ihsan denizine boğmasını isteyen şair, zekâtın şartlarından biri olan nisaba değinmektedir. Nitekim nisap, zekâtın şart oluşuna alamet ve ölçü olmak üzere tespit edilen belirli miktar olup, zengin olmanın asgari sınırı veya zenginliğin temel ölçüsü kabul edilmektedir (Erkal, 2004, 432). Dolayısıyla şair, güzellik padişahı olan sevgiliyi nazara alarak âdeta, “Zekâtın şartı güzellik ve hoşluk ölçüsünce ise (öyleyse) o güzellik padişahı cihanı ihsanlara boğsun.” demektedir, kendisi de dâhil bütün dünyayı ihsanlara gark etmesini sevgiliden beklemektedir.

Gâlibe bahş eyleyip sâkî zekât-ı hüsnünü

Bir iki sâgar müselles ver nisâb-ı bâdeden

Gâlib, G. 282/5 (Okcu, 2011, 525)

Sakiye hitapla kendisine güzelliğinin zekâtını bahşedip, badenin nisabından bir iki kadeh müselles vermesini isteyen şair, sevgilinin güzelliğinin bir bedeli olarak aşk şarabından sunmasını ummaktadır. Beyitte üç kere tasfiye olunarak sıkılmış bir çeşit şarap (Doğan, 2011, 853) anlamındaki müselles kelimesinin, ölçek olarak da algılanabilecek sagar (kadeh) ile kullanılması dikkat çekmektedir. Zira sevgilinin hüsnünün zekâtı olarak bir iki kadeh saflaştırılmış şarap isteyen şair, adeta zekâtın tasfiye edici, arındırıcı yönüne vurgu yapmakta ve bir ölçüsünün olduğuna imada bulunmakta, aynı zamanda zekâtla ilgili olan nisap terimine değinmektedir.

Sen hüsnü bay u vaslına ben katı yoksulum

Tanrına bak e bay u fakîre zekât verir

Kadı Burhaneddin, G. 768/5 (Ergin, 1980, 301)

Şair, sevgilinin güzellikte zengin kendisinin ise ona vuslat konusunda çok yoksul olduğunu söylemekte, “Ey zengin! Tanrına bak ki, zengin fakir demeden zekât veriyor, ben vuslatının yoksuluyum, hiç değilse ben fakire zekât ver.” demektedir. Dolayısıyla zenginlik fakire zekât vermesinde ilâhî iradenin etkisi olduğu, güzellikçe zengin olan sevgiliden de zekât olarak aşığın vuslat beklentisine kapıldığı anlaşılmaktadır. Beyitte vuslatın zekâtla anılması, zekâtın sıhhat şartlarından biri olan “temlik”, yani zekâtın sahil olması için bunu hak edenlerin mülkiyetine geçirme (Erkal, 2013, 200) işlemini akla getirmektedir. Bu itibarla şair, sevgiliye vuslattan, bir bakıma onu elde edememekten ötürü yaşadığı mahrumiyeti vurgulamış olmaktadır.

1.4. Sevgilinin Güzellik Unsurlarının Zekâta Tabi Mallarla Zikredilmesi

Zekât verilen mal ile ilgili şartlar bulunduğu gibi, zekâta tabi olup olmaması bakımından malın cinsi ile ilgili de birtakım şartlar, kurallar bulunmaktadır. Dolayısıyla zekâtın sınırlı sayıdaki maldan/eşyadan alındığını belirtmek gerekmektedir. Nitekim zekâta tabi mallar, “altın ve gümüş, ticaret malları, küçük ve büyükbaş hayvanlar, tarım ürünleri, madenler, rikâz (define, hazine), sanayi sektörüne ait gelirler, hisse senetleri, gelir getiren bina ve nakil araçları, maaş, ücret ve serbest meslek kazançları” (Erkal,

2013, 200-203) şeklinde gruplandırılmaktadır. Buna göre şairler, bilhassa sevgilinin yüzü/yanağı, dudağı ve dişleri kabilinden güzellik unsurlarını söz konusu ederek altın ve gümüşe zekâtın düştüğünü; inci, yakut, la'1 gibi taşlara da zekâtın düşmediğini dile getirmektedirler.

Leb ü dendânının ol hüsn zekâtın diledim

Dedi kim farz değil dürr ile yakûta zekât

Şeyhî, G. 8/3 (İsen - Kurnaz, 1990, 104)

Leb ü dendânının ol hüsn-i zekâtın diledim

Dedi kim farz değil dürr ile yâkûta zekât³

Ahmed-i Dâî, G. 250/3 (Özmen, 2001, 223)

Sevgilinin dudağı, dişleri ve o güzelliğinin zekâtını dileyen âşığın bu beklentisine karşılık olarak sevgili, inci ve yakuta zekâtın farz olmadığını söylemiştir. Böylece la'1, inci, yakut gibi mücevherata zekât düşmediği, bu tür ziynet eşyalarının zekâta tabi mallar arasında bulunmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca altın ve gümüşün yanı sıra, katı olup eritilebilen ve dökümü yapılabilen demir, bakır gibi madenlerin de zekâta tabi olduğu; eritmeye elverişli olmayan yakut, zümrüt, mermer, kireç gibi madenlerle, sıvı olup katılaşmayan cıva, petrol gibi madenlerin zekâta tabi olmadığı (Erkal, 2004, 450) kabul edilmektedir. Bu bakımdan gerek süs eşyası gerekse maden olarak altın ve gümüşe zekât düştüğü görülmektedir.

Leblerinden bir sadaka umarım

Gerçi bilirim ki la'le yok zekât

Kadı Burhaneddin, G. 607/6 (Ergin, 1980, 239)

Şair, sevgilinin dudağını karşılayan la'le zekâtın gerekmediğini bildiği hâlde, sevgilinin dudaklarından bir sadaka umduğunu söylemektedir. Aslında kırmızı renkli değerli bir taş olan la'1 için zekât mecburiyeti olmamakla birlikte, güzellik hazinelerine malik sevgilinin dudağından âşık yine de bir sadaka beklemektedir.

Ey hatın Hızr u lebin âb-ı hayât

Anberîn zülfün şeb-i Kadr ü Berât

Mihr ü mâh ister cemâlinden zekât

Fâ'ilâtün fa'ilâtün fâ'ilât

Nesîmî, Tuyuğ 12 (Ayan, 2002, 805)

³ Her iki beytin, hatta -mahlaslar hariç- gazellerin tamamının da aynı kelimelerden oluştuğu dikkat çekmektedir. Buna istinaden yapılan araştırmada, Germiyanoglu sahasında yetişmiş bu iki çağdaş şairin, Yıldırım Bayezid'in oğlu Emir Süleyman'ın çevresinde toplanan, ona şiirler söyleyen ve eserler sunan şairler arasında olduğu belirtilmektedir (Kut, 1989, 56). Dolayısıyla bu iki şairin görüşüp, şiir konusunda bilgi alışverişinde bulunmuş olmaları muhtemeldir. Bunun yanı sıra, Ahmed-i Dâî'nin, Şeyhî'den mukaddem olmak itibarıyla kendi devrinin en önde gelen, hatta Şeyhî üzerinde de etkisi olan bir üstat olduğu ifade edilmektedir (Ertaylan, 1952, 33). Bundan hareketle Şeyhî'nin, Ahmed-i Dâî'den etkilenmiş olabileceği düşünülmektedir. Şu halde, bu aynı iki gazelin geçtiği kaynaklarda şairi açısından bir karışıklık olmadysa, söz konusu gazeli Şeyhî'nin, Ahmed-i Dâî'den tamamen aldığı yönünde bir çıkarımda bulunmak mümkündür.

Şair, sevgiliye seslenerek, yanağındaki tüylerinin Hızır, dudağının ebedilik suyu, amber kokulu zülfünün Kadir ve Berat gecesi olduğunu, güneş ve ayın ise cemalinden zekât istediğini söylemekte, sevgilinin güzellik unsurlarından tüylerini Hızır'la, dudağını ab-ı hayat suyuyla, saçını Kadir ve Berat gecesiyle, yüzünü de güneş ve ay ile irtibatlandırmaktadır. Üstelik güneş-altın, ay-gümüş arasındaki benzerlik ilişkisine atıf yapıp, zekât düşen önemli iki madenden hareketle sevgilinin yüz güzelliğinden (cemal), âşığın zekât isteyebileceğini temellendirmiş olmaktadır.

Ey hüsn ısı⁴ çıkar demidir

‘Âşıklara ‘öşr ile zekâtı

Nesîmî, Terci-i Bend 2/VII-5 (Ayan, 2002, 792)

Sevgiliye hitapla, “Ey güzellik sahibi! Âşıklara öşür ve zekâtı çıkar, zamanıdır.” diyen şair, sevgilinin öşür ve zekâtını âşıklara vermesinin tam zamanı olduğunu söyleyerek zekâtın zamana bağlı bir ibadet oluşuna işaret etmektedir. Burada, zekâtla birlikte öşre de değinilmesi dikkat çekmektedir. Nitekim öşür, toprak ürünlerinden, ziraî mahsullerden onda bir (1/10) oranında alınan zekâtın özel adıdır. Zekât ise Kur’an’da tayin edilmiş sınıflara vermek üzere dinen zengin sayılan Müslümanların malından alınan belli bir payı ifade etmektedir (Erkal, 2013, 197). Buna göre sevgiliden, hüsn sahibi olduğu için zekât, aynı zamanda nefes anlamına gelen “dem” kelimesinden hareketle İsi nefesli olduğundan ötürü de öşür istendiğini söylemek mümkündür. Zira hüsnün zekâtla irtibatlı olarak şiirde kullanıldığı malumdur. Üstelik beyitte atıfta bulunulan dudağın, tatlı oluşu, hatta bazen tuzlu oluşu yönüyle bir mahsul gibi algılanabileceği ve öşürle bağlantılı olabileceği de düşünülmektedir.

1.5. Sevgilinin Güzelliğinin Zekât Verilmesi Gereken Kimselerle Anılması

Zekât, herkese değil, belli başlı kimselere verilmektedir. Bu bakımdan zekât verilen kişinin bunu hak eden biri olmasına dikkat etmek gerekmektedir. Nitekim “Sadakalar (zekâtlar), Allah’tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm’a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir.” (Kur’an-ı Kerim: Tevbe 10/60) ayetiyle zekâtın kimlere verileceği kayıt altına alınmış, böylece zekât üzerinde kimlerin hak sahibi olduğu belirlenmiştir.

1.5.1. Fakir Konumundaki Âşığın Bir Hakkı Olarak Zekât-ı Hüsn

Kendilerine zekât düşenlerin başında, ayette de geçtiği üzere, fakirler gelmektedir. Âşık da bu durumu göz önünde bulundurup, çoğunlukla kendini “fakir, muhtaç, düşkün, dilenci” şeklinde tanıtmak suretiyle, bir hak sahibi olarak sevgiliden hüsnünün zekâtını istemektedir.

Ben fakîrim sen gânî vergil zekât-ı hüsn kim

⁴ Bu kelime alıntı yapılan kaynağın önceki baskısında “İsî” şeklinde (bk. Ayan, 1990, 376), sonraki baskısında ise “ısı” şeklinde geçmektedir. 1990 yılında basılan kitabın arka tarafında divanın orijinal metnine yer verilmiş olup, burada kelimenin “آیه/ayesi” şeklinde geçtiği tespit edilmiştir. Oysa asıl metne bakıldığında kelimenin İsi olmadığını, şiirin vezninden (mef’ûlü/mefâ’ilün/fe’ûlün) hareketle de kelimeye “ayesi” demenin uygun düşmediğini, ancak sekt-i melih (mef’ûlün/fâ’ilün/fe’ûlün) yaparak “ısı” denebileceğini belirtmek gerekmektedir. Öte yandan asıl metinde bir işaret hatası olabileceğini ve kelimenin “iyesi” şeklinde okunabileceğini de söylemek mümkündür. Dolayısıyla mısraın “Ey hüsn iyesi çıkar demidir” şeklinde de okunabileceği düşünülmektedir.

Şer‘ içinde hem banadır hem sana vâcib zekât

Fuzûlî, G. 41/3 (Parlatır, 2012, 208)

Bayın zekâtı şer‘ iledir çün gedâ hakı

Hüsnün zekâtını bana vergil Hudâ hakı

Ahmed-i Dâî, G. 90/1 (Özmen, 2001, 119)

Kendisini âşık olarak konumlayan şair, “Ben fakirim, sen zenginsin. Güzelliğinin zekâtını ver gitsin, çünkü şeriatta hem bana hem sana zekât gereklidir.” demek suretiyle zengin olan sevgiliden, fakir olan âşığa hüsnünün zekâtını vermesini istemekte, şeriatta zengine zekât vermenin, fakire de zekât almanın gerekli olduğuna vurgu yapmaktadır. İkinci beyitte de “Mademki zenginin zekâtı şeriat ile yoksulun, dilencinin hakkıdır. Hüsnünün zekâtını da Allah hakkı olarak bana ver.” diyen âşık, geda olan kendisine zekât (iltifat) ile ihsanda bulunma noktasında zengin konumundaki sevgiliyi bağlayıcı bir tarafın olduğuna işaret etmektedir. Bu itibarla zenginin bir benzeri olarak sevgilinin de hak edene güzelliğinin zekâtını vermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla şair, hüsn sahibi sevgilinin üzerine düşeni yapmasını Tevbe Suresi 60. ayetle şeriatın da emrettiğini söylemektedir.

Gencîne-i cemâli ki vermiş Hudâ sana

Olmuş bana zekâtını vermek revâ sana

Hikmetî, 6/1 (Eğri, 2006, 67)

Hüsnün zekâtının eğer ey hâce-i cemâl

Bir müstehıkkın ister isen işte ben fakîr

Bâkî, G. 91/2 (Küçük, 2011, 156)

Hani bir Hecrî gibi lâyıf zekât-ı hüsnüne

Mübtelâ vü bî-kes ü hâr u hakîr ü bî-mecâl

Hecrî, G. 97/7 (Zülfe, 2010, 147)

İlk beyte göre, Allah Teâlâ cemel hazinesini sevgiliye bahşetmiş olduğu için, âşığa o güzelliğin zekâtını vermek, sevgiliye layık olmuştur. Nitekim ikinci beyitte cemel sahibi sevgiliye hitapla şair, güzellik bakımından zengin olduğu için, eğer hüsnünün zekâtını hak edenini ister ise, tam da fakir olan kendisine vermesini söylemektedir. Üçüncü beyitte ise mahlasını kullanarak şair, “Senin güzelliğinin zekâtına düşkün, kimsesiz, hor, hakir ve mecalsiz olan Hecrî gibi layık biri nerede?” demekte, Tevbe Suresi’ndeki 60. ayete de atıfla, kimsesiz, bitkin ve düşkün biri olarak o zekâtı bizzat kendisinin hak ettiğini dile getirmektedir. Buna göre beyitte zekât vermek için, başta zenginlik olmak üzere birtakım şartlara ihtiyaç duyulduğu gibi, zekâtın da hak edenlere verilmesi yönündeki emre dikkat çekilmektedir.

Ahmed-i dil-hasteden hüsnün zekâtın yığma kim

Gam bucağında yatıp derdinle dermansız geçer

Ahmed Paşa, G. 53/7 (Tarkan, 1992a, 144)

Gam bucağında yatıp, derdiyle dermansız ömrünü geçiren gönlü hasta Ahmed’den güzelliğinin zekâtını esirgememesini sevgiliden isteyen şair, “Ey dilber! Ben dilenciden

hüsnünün zekâtını engelleme.” (Tarlan, 1992b, 151) diyerek çektiği bunca sıkıntı ve perişan haline binaen sevgilinin güzelliğinden nasıplenebileceğini ifade etmektedir.

Bu gün Nesîmîyi gör kim kapıda miskîndir

Zekât-ı hüsnünü vergil ki bu gedâyâ düşer

Nesîmî, G. 78/7 (Ayan, 2002, 275)

Âşık, kapısında miskin halde olduğu sevgilinin bir gün olsun kendisini görmesini ve bu gedaya düşen hüsnünün zekâtını vermesini istemektedir. Beyitte âşığın kendisini miskin, geda olarak nitelendirmesi dikkat çekmektedir. Nitekim hiçbir geliri ve malı olmayan kişiye miskin, gelirleri ihtiyaçlarını karşılayamayan, malı nisap miktarının altında olan kimseye de fakir demek mümkündür (Erkal, 2013, 204). Buna göre âşık, Tevbe Suresi'nin 60. ayetinde de geçtiği üzere, zekât düşen sekiz grubun ilk sırasında yer alan biri olarak kendini tanıtmakta, dünyalıklardan arınmış, maldan-mülkten yoksun bir miskin ve kapıda bekleyen ihtiyaç sahibi bir dilenci (fakir) şeklinde halini sevgiliye arz etmektedir.

Zekât-ı hüsnü dirîğ etme ben fakîrinden

Sana cemâl veren zü'l-celâl hakkıy'çün

Yakînî, G. 164/6 (Zülfe, 2009, 244)

Yukarıdaki beyitte, “Sana güzellik veren Celal sahibinin hakkı için ben fakirinden güzellik zekâtını eksik etme.” denilerek zekâtın, fakirin bir hakkı olduğu gerçeğine işarette bulunmaktadır. Üstelik cemal ve celal arasındaki tezadın yanı sıra, sevgiliye bu cemali verenin Celal sahibi bir varlık olduğu hususuna dikkat çekilmekte, hak sahibine hakkının verilerek adaletin uygulanması konusunda Allah Teâlâ'nın celale dair vasfının öne çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Zira cemal, daha ziyade merhametle celal ise adaletle ilişkilidir. Dolayısıyla sevgilinin güzelliği üzerinde hakkı olduğunu düşünen şair, onun Celal sahibi olan Allah'tan korkup, bu güzelliğinin zekâtını kendisinden esirgememesi gerektiğini, bu sayede adaletin yerini bulacağını vurgulamaktadır. Öte yandan Allah, kullarını denemek için önce onlara kahırda bulunup, cefa ve eziyet çektirmektedir. Böylece celaline, kahrına dayanabilenlere, yakınmaksızın O'na boyun eğenlere cemalini göstermektedir (İpekten, 2010, 161). Dolayısıyla burada Allah'ın, celal yönü ile kullarının sadakat ve teslimiyetini sınavıp, ondan sonra cemalini, lütfunu göstermesi hususundaki anlayışa da atıf yapılmış olması mümkündür.

1.5.2. Zekât-ı Hüsnünü Vererek Hayır İşleyip Âşıkları Sevindiren Sevgili

Zekât, gerek fert gerekse toplum açısından önemli bir ibadet olup, zekâtı veren kişi maddi ve manevi anlamda birçok kazanım elde ettiği gibi, zekât verilen kişiler de madden ve manen rahata kavuşmuş olmaktadır. Dolayısıyla bu hayrı işleyen, güzelliğinin zekâtını veren kişi/sevgili hem sevap kazanmakta hem de zekât alan kişinin/âşığın sevinmesine vesile olmaktadır.

Ver zekât-ı hüsnünü men' etme bu dervîşten

Hem benim gönlüm yapılsın hem sana olsun sevâb

Muhibbî, G. 123/3 (Ak, 1987, 76)

Aç yüzün göster zekât-ı hüsnünü 'âşıklara

Gir sevâba boynuna alma o miskinler hakın

Muhibbî, G. 2023/2 (Ak, 1987, 599)

Âşık, hem kendi gönlünün yapılması hem de sevgiliye sevap olması için, güzelliğinin zekâtını bu dervişten men etmeyip, bilakis vermesini sevgiliden istemektedir. Buna göre beyitte fakir fukarayı sevindirmek için verilen sadaka ve zekât geleneğine göndermede bulunulduğu gibi, bir ibadet olan zekâtı vermekle sevgilinin de sevap kazanacağı, bir hayır işlemiş olacağı dile getirilmektedir. Bu itibarla şair, sevgilinin yüzünü açıp, âşıklara zekât-ı hüsnünü göstermesi, bu sayede sevaba girip, o miskinler hakkını boynuna almaması yönünde muhatabını ikaz etmektedir.

Sâkî kerem eyle hüsünden zekât

Ver dil-i muhtâc-tere⁵ al berât

Nigârî, Sâkînâme III-5 (Bilgin, 2017, 455)

Şair, aşk şarabını sunan saki konumundaki sevgiliye yönelerek cömertlik gösterip, ziyadesiyle muhtaç olan gönle, yani daha muhtaç durumdaki âşığa güzelliğinden zekât vermesini ve bu sayede beratını almasını istemektedir. Böylece çok fazla ihtiyaç sahibi bir âşığı sevindirmekle, sakinin kendisini dahi kurtaracak büyük bir hayır işlediği dile getirilmektedir.

1.5.3. Cevr Sahibi Sevgilinin Zekât-ı Hüsnünü Fakir Âşıktan Esirgemesi

Sevgili, âşığa karşı cevri ü cefa etme özelliğine sahip olduğu için, güzelliğinin zekâtını ondan esirgeyebilmekte, hatta bunu rakiplere vererek asıl hak sahibine zulmedebilmektedir. Dolayısıyla şair, sevgilinin zekât-ı hüsnü üzerinde hakkı olmasına rağmen, bundan mahrum kaldığı için sitemkâr bir şekilde davranarak sevgilinin çevredici yönünü zaman zaman dile getirmektedir.

Vermez mi ola hüsnü zekâtın ‘aceb o yâr

Cevrine yoksa hûbların yok mudur nisâb

Hâletî, G. 74/5 (Kaya, 2017, 255)

“O gümüşün sinelinin acaba güzelliğinin zekâtı yok mudur?” (Kaya, 2017, 398) diyen şair, altın ve gümüş gibi değerli madenlerden alınan zekâta atıfta bulunmakta, bunun yanı sıra sevgilinin acımasız yönünü de öne çıkararak “O yâr acaba güzelliğinin zekâtını vermez mi, yoksa güzellerin cevri ü nisap yok mudur?” diyerek bu ölçüsüzce maruz kaldığı cevri ü cefadan yakınmaktadır. Dolayısıyla isteme konusunda güzelliğinin zekâtında bir nisap (ölçü) arandığı gibi, eziyette de bir nisabın olması gerektiği ifade edilmektedir.

Gördüğün sîm-berin umma zekât-ı hüsnün

Kime hayr etdi ki sana ede hûbân-ı zamân

Hâletî, G. 571/2 (Kaya, 2017, 454)

Şair, gönlüne seslenerek güzellerin kendisi dâhil hiç kimseye hayır etmediğinden yakınmakta (Kaya, 2017, 475), zamane güzellerinin bir kimseye bile hayrı dokunmadığı içindir ki, “Her gördüğün gümüş sineli güzelden güzellik zekâtı umma (böyle bir

⁵ Yararlanılan kaynakta “muhtâc-ter” ifadesi “muhtâc-ı ter” şeklinde geçmektedir. Ancak “muhtâc”ın, “taze, yaş, ıslak, nemli” gibi anlamlara gelen “ter” kelimesinden ziyade, Farsça’da sıfatlara eklenerek “daha” anlamında derecelendirme yapan “-ter” ekini aldığı düşünülmektedir.

beklenti içine girme), zamane güzelleri kime hayır etmiş ki sana etsin.” demektedir. Bu bakımdan şair, zekâtı çağrıştıran gümüş (sîm) kelimesini de kullanarak, güzellerden vefa beklemenin boşuna olduğunu vurgulamakta, zamanın günden güne bozulmaya yüz tutmasına da istinaden, zekât verme yükümlülüğünü yerine getirmenin âdeta zenginlik insaf ve vicdanına kaldığını ima etmektedir. Nitekim zekât, ilk dönemler devlet eliyle toplanmış olsa da, zamanla bu iş, kişinin gönül ve vicdanına bırakılmıştır. Üstelik “Para ve imanın kimde olduğu bilinmez.” atasözünün de bir yansıması olarak zengin, gerektiğinde variyetini gizleyip zekât vermekten kaçınabilecek potansiyele sahip olduğu için, tıpkı zamanın güzelleri gibi zenginlerinin de kimseye hayrının dokunmama ihtimali bulunmaktadır. Dolayısıyla bu şikâyetin kapsamını genişletip, zengini de buraya dâhil etmek mümkündür.

Çıktı ğınây-ı vaslımız ağıyâre Nâ’ilî

Dilber zekât-ı hüsnünü muhtâca verdi hep

Nâ’ilî, G.16/5 (İpekten, 1990, 163)

Şair tecrit sanatına başvurarak kendisini muhatap alıp, âşıkların vuslat zenginliğinin başkalarına çıktığını ve dilberin zekât-ı hüsnünü hep muhtaca verdiğini söylemekte, sevgilinin iltifatının rakiplere, yani diğer âşıklara olduğunu ve güzelliğini, asıl âşık dışındaki muhtaç olanlara sunduğunu belirterek bu durumdan yakınmaktadır.

Vermedi ol mâh-rû bir kez zekât-ı hüsnünü

Ey Muhibbî nice yıl kûyunda biz sâ’illeriz

Muhibbî, G.1172/5 (Ak, 1987, 371)

Sâ’illerine vermeye hiç hüsni zekâtın

Yâdlara kıla lutf ile ihsân ne kolaysız

Mihri, G. 55/4 (Arslan, 2007, 243)

Mahlası (Muhibbî) bağlamında kendine seslenen şair, âşıklar olarak nice yıldır sevgilinin mahallesinde dilenciler oldukları halde, o ay yüzlünün, bir kez dahi olsun hüsnünün zekâtını vermediğinden yakınmaktadır. Daha da ötesi âşık, sevgilinin cevri ü cefasını, rakiplere olan iltifatını dile getirerek isteyenlerine hiç güzelliğinin zekâtını vermeyip, yabancılara lütuf ve ihsanda bulunmasının tahammül edilemez oluşunu vurgulamakta, bu içler acısı hâle katlanmanın kolay olmadığına dikkat çekmektedir.

1.6. Sevgilinin Güzelliğinin Zekât Düşmeyen Kimselerle Bahse Konu Olması

Kaynaklarda zekât verilmesi gerekenler kayıt altına alındığı gibi, verilmeyenler de belirlenmiş, “zenginler, çalışma gücü bulunanlar, henüz temyiz çağına ulaşmamış çocuklar, gayr-i müslimler, zekât mükellefinin bakmakla yükümlü olduğu yakın akrabaları, Hz. Peygamber’in ailesi” (Dalgin, 2004, 66-68) olmak üzere bu sayılan gruplara zekâtın verilmeyeceği ifade edilmiştir. Sevgilinin zekât-ı hüsnü temelinde şairlerin bazen bu konuya da değindiği görülmektedir.

Dedim zekât-ı hüsnünü ver ‘Âşıka dedi

Olmaz nasîb âl-i Resûle nisâbdan

Âşık Çelebi, G. 56/5 (Kılıç, 2017, 107)

Mahlasını da kullanarak şair, güzelliğinin zekâtını kendisine vermesini sevgiliye söylemiş, o da nisap miktarı malın zekâtından Ehl-i Beyt’e düşmeyeceğini (nasip

olmayacağını) ifade etmiştir. Babasının dedesi Mehmed Nattâ'nın Hz. Hüseyin'in soyundan geldiği (seyyid) ve babasının adının da Seyyid Ali olduğu ifade edilen şair (Kut, 1991, 549), bu vesileyle hem kendi soyuyla ilgili bir gerçeğe hem de Hz. Peygamber'in ailesine zekâtın düşmeyeceğini belirterek zekât verilmeyen bir sınıfa işarette bulunmuştur.

Kâfir olmuş gence mâlik mü'mine vermez zekât

Bu ne hikmet bilmezem ki aklımız hayrân ona

Turâbî, 17/2 (Altınok, 2006, 40)

Yukarıdaki beytin öncesinden de hareketle kâfirin, hazineye malik olduğu ve mümine zekât vermediği, bu ne bilinmezliktir ki, âşıkların aklının ona hayran olduğu belirtilmektedir. Hazineye (yüz) sahip olan kâfirin (zülûf), mümine zekât vermediği halde, nedense âşıkların aklını başından aldığı dile getirilen beyitte, zülûf yüzü örttüğü için kâfir olarak görülmüştür. Zira kâfir hakikati örten demektir (Tarlan, 2009, 72). Zülûfün bir hicap olarak yüzü örtmesi misali, kâfir de iman hakikatini gizlemektedir. Bu yönüyle kâfir, sevgilinin cemâlinin mümine görünmesine engel olmaktadır. Yine burada zülûf karşılayan kâfiri bir yılan olarak da düşünmek mümkündür. Nitekim hazinelerin başında yılanların beklediğine dair bir anlayış vardır. Şekli itibariyle yılan benzeyen zülûf de yüz hazinesinin başında beklemekte (İpekten, 2010, 176) ve taliplilerinin ona ulaşmasına, ondan yararlanmasına engel olmaktadır. Ancak her ne hikmetse zülûf, akılları yine de kendine hayran bırakmaktadır. Çünkü kesreti, yani yaratılmış âlemi ve dolayısıyla bu dünyayı temsil eden zülûf; renk, koku ve şekil bakımından albenisiyle âşıkları büyüleyici, perişan edici ve akli baştan alıcı bir özelliğe sahiptir (İpekten, 2010, 176-177). Bu itibarla beyitte, zülûfün bu yönüne vurgu yapılmıştır. Üstelik burada hikmet ve akıl arasındaki çelişik durum da dikkat çekmektedir. Zira akıl sorgulayan ve zahire göre hareket eden bir özelliğe sahip olup, bu yönüyle zülûf/kâfiri çağrıştırmaktadır. Hikmet ise işin özünü ve Allah Teâlâ'nın gösterdiği kadarıyla insanların vakıf olabildiği bilgiyi ifade etmekte, bu yönüyle yüzü/hazineyi çağrıştırmaktadır. Hatta şair "Bu ne hikmet bilmezem" derken "Allah'ın hikmetinden sual olunmaz." inancına da imada bulunmaktadır. Öte yandan her ne kadar hüsnün zekâtı/zekât-ı hüsn ifadesi burada geçmese de, yüz, hazineyle irtibatlandırılarak sevgilinin güzelliğine işaret edilmekte ve kâfirin zekât verme yükümlülüğünün bulunmadığına, dolayısıyla zekât vermek için Müslüman olmak gerektiğine atıf yapılmaktadır.

2. Sevgiliye Ait Güzellik Unsurlarından Âşığın Zekât İstemesi

Klasik Türk şiirinde şairler, zaman zaman sevgilinin yanağı, dudağı, öpücüğü, dişleri ve gamzesi gibi güzellik unsurlarını bizzat söz konusu ederek, sevgiliden sahip olunan o güzelliğin zekâtını vermesini istemişlerdir.

N'ola hüsnün zekâtı bûse versen

Ze'îfem derd-mendem men gedâya

Hatâyî, G. 366/2 (Macit, 2017, 520)

Dedim zekât-ı bûsede Cem de nasîb umar

Gül gibi güldü dedi ki vallahi müstahak

Cem Sultan, G. 174/5 (Ersoylu, 2013, 140)

“Zayıf, dertli biri olarak ben gedaya güzelliğinin zekâtı kabilinden bir öpücük versen ne ola.” diyen şair, buseyi sevgilinin güzelliğinin zekâtı olarak görmekte ve “ne ola” sözüyle de bir öpücük vermekle bu güzellikten bir şeyin eksilmeyeceğini ifade etmektedir. Bu itibarla âşık (Cem) da sevgilinin busesinin zekâtında nasibi olduğunu umarken, sevgilinin ise gül gibi güldüğüne ve vallahi müstahak dediğine şahit olmaktadır. İkinci beyitte müstahak kelimesi iki şekilde anlaşılabilir. Biri olumlu manada bir şeyi gerçekten hak etmek, diğeri de cezayı hak etmektir. Bilindiği üzere klasik Türk şiiri geleneğinde sevgili nazlı, hatta zalim olduğu için ondan öpücük almak öyle kolay değildir. Dolayısıyla haddini bilmeden kendisinden öpücük uman âşığa sevgili gülerek, “Vallahi sen cezayı hak ettin.” demektedir. Öte yandan burada sevgilinin âşığa karşı iltifat ederek “Öpücük senin hakkındır.” demiş olması da mümkün görünmektedir.

Geldim yetîm-i eşk ile hüsnün zekâtına

Sun bûsen ile sâyiline ey nigâr lâ‘l

Ahmed Paşa, K. 12/8 (Tarlan, 1992a, 48)

Âşık, sevgilinin güzelliğinin zekâtına gözyaşı yetimi ile geldiğini söylemekte ve sevgiliye hitapla, dilenci konumundaki kendisine lâ‘l renkli dudağa sahip olan o nigârın busesini sunmasını istemektedir. Yetim kelimesi “eşsiz, tek, yalnız” anlamına geldiği gibi, babası veya anne ve babası ölmüş olan (çocuk) için de kullanılmaktadır (Doğan, 2011, 1356). Buna göre beyitte, kelimenin her iki anlamı da gözetilerek dilenci konumundaki âşığın gerek gözü yaşlı yetim bir halde veya gözyaşı yetimiyle, yani yanında yetim bir çocuk varmış gibi, gerekse biricik gözyaşı ile sevgilinin huzuruna çıktığı ve bu fakr u zaruret içerisindeki halini ona arz etmek suretiyle değerli taşı andıran dudağından güzelliğinin zekâtının bedeli olarak buse vermesini istediği anlaşılmaktadır.

Gonce-i lâ‘lin zekâtın kılsa çok mu iltimâs

Câ-be-câ evrâk-ı gül gülşende açmış dest ü kef

Hikmetî, 153/5 (Eğri, 2006, 168)

Yer yer gül yapraklarının gül bahçesinde el avuç açmış olmalarına binaen şair, dudağı gonca olan sevgilinin zekâtını bu yapraklara kılsa, çok da torpil geçmiş olmayacağını söylemektedir. Dolayısıyla gül gibi sevgilinin, el açmış dilenciye benzeyen ve âşığı temsil eden taç yapraklara, gonca dudağı ile iyilikte bulunması beklenmektedir. Nitekim gonca halindeki gülün çevresini kuşatan bu yaprakların gülün her türlü güzelliğinden nimetlenmesi misali, kendini bu yapraklara benzeten âşık da doğal olarak sevgilinin gonca dudağının zekâtını ummaktadır.

Ben fakîre bûse-i lâ‘linle verseydin hayât

Vermiş olurdun nisâb-ı hüsnüne lâyıık zekât

Hâletî, G. 89/1 (Kaya, 2017, 260)

Lebin zekâtını men‘ eyleme gel insâf et

Hemân bana değil ancak cihâna yetmez mi

Cem Sultan, G. 329/4 (Ersoylu, 2013, 229)

Sevgili için, “Ben fakire dudağının öpücüğü ile hayat verseydin, güzelliğinin nisabına layık zekât vermiş olurdun.” diyen şair, kırmızı renkli bir taş olan lâ‘l ile sevgilinin

dudağını kastetmekte (istiare), dudağın hayat bahşedici özelliğine (İsî nefes) atıfta bulunmaktadır. Buna göre şair, sevgilinin güzelliğinin zekâtına yaraşır bir bedel olarak, âşığa hayat sunan buseyi görmektedir. İkinci beyitte ise şair, “Dudağının zekâtını men eyleme gel insaf et, o sadece bana değil, bilakis cihana yetmez mi?” demektedir, bütün âleme yetecek kadar zengin olan güzel sevgilinin, adaletli olup, dudağının zekâtını âşıktan esirgememesini dile getirmektedir.

‘Âşıkâ bûse-i la‘linden eyâ hâce-i hüsn

Ver zekâtı kerem et ‘ârız-ı sîmînin için

Zâtî, G. 1068/3 (Çavuşoğlu - Tanyeri, 1987, 41)

“Dudağının zekâtını vermesini, âşığı (İshâk) bundan mahrum etmemesini” (Çavuşoğlu - Tanyeri, 1989, 235) sevgiliden isteyen şair, güzellik yönünden varlıklı olan sevgiliye hitapla, âşığa dudağının (la‘l) busesini vermesini ve gümüş renkli yanağı için zekât ikramında bulunmasını talep etmektedir. Beyitte sevgilinin yanağının renk, şekil ve parlaklık bakımından gümüşle ilişkilendirildiğini söylemek mümkündür. Üstelik sevgilinin yanağı için zekât vermesine yönelik talebin temelinde de zekâta tabi mallardan biri olan gümüşün bulunduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla beyitte, gümüşün zekâtla bağlantılı olacak şekilde kullanıldığı düşünülmektedir.

Gamzeden bir sehmi düşsün de zekât-ı hüsnünün

Âşıkâ def-i belâ redd-i kâza lâzım değil

Gâlib, G. 219/8 (Okcu, 2011, 485)

Âşık, yeter ki sevgilinin hüsnünün zekâtının gamzeden bir sehmi düşsün, âşığa belanın defî ve kazanın reddinin gerekli olmadığını belirterek gamze oklarından payını almak istemekte, bu okların cefa ve cevrine razı olduğunu söyleyerek onların geri çevrilmemesini arzulamaktadır. Şair âdeti sözü, “Yeter ki gamze okları bana gelsin, her türlü kaza ve belaya razıyım.” demeye getirmektedir. Hatta burada sadakanın kaza ve belayı def edeceğine dair hadise (Aclûnî, 2001, 27) de işaret vardır. Öte yandan sevgilinin bakışı kılıç, hançer, ok gibi öldürücü silah aletleri olarak algılanmakta, dolayısıyla o bakışa maruz kalan âşığın, gayet tabii bir şekilde kaza ve belaya duçar olduğu anlaşılmaktadır. Üstelik “sehm” kelimesi “ok, yay, kısım, hisse, nasip, pay” gibi anlamlara gelmekte (Doğan, 2011, 1089), böylece sevgilinin bakışının, âşığa isabet eden bir kısmet oku olarak düşünülmesine kapı aralanmaktadır.

Gamze peykânın eder âşıkâ çeşmin sadaka

Öyle kim merdüm-i mün‘im vere muhtâca zekât

Fuzûlî, G. 38/5 (Parlatır, 2012, 206)

Zengin olup da başkalarına ihsanda bulunan insanın muhtaç olana zekât vermesi misali, sevgilinin gözünün de âşığa yan bakış okunun temrenini sadaka olarak verdiği söylenmekte, küçük madeni bir cisim olan ve gümüşe, paraya benzetilen temrenin bir sadaka olarak sevgili tarafından âşığa verildiği ifade edilmektedir. Gözün bir sadakası olan gamzenin, âşığın ruhunu tasfiye için, ilâhî bir lütuf olarak ona gönderildiğini söylemek mümkündür. Zira zekâtın tasfiye anlamıyla da bağlantılı olarak, âşığın ruhu kendisini masivaya çeken gamze ile mücadele etmek suretiyle saflaşmakta, arınmaktadır (Tarlan, 2009, 128). Dolayısıyla burada, sadakadan kastın zekât olması halinde, sevgilinin güzellik unsurlarından gözüyle bir bütünlük oluşturan kirpikler ve bakışına ait okları âşığa bir zekât olarak sunduğu anlaşılabilmektedir. Üstelik burada hem insan

hem de gözbebeği anlamına gelen “merdüm” kelimesi kullanılmakta, göz (çeşm), gamze (bakış) ile birlikte bu kelimenin gözbebeği anlamına gelen tarafı gözetilerek iham-ı tenasüp sanatı yapılmaktadır. Ayrıca sadaka, okların konulduğu sadak kelimesini de çağrıştırmakta, bu haliyle göz, bakış oklarının (kirpiklerin) konulduğu sadak’a benzetilmiş olmaktadır.

3. Sevgilinin Zekât-ı Hüsnüne Âşığın Farklı Anlamlar Yüklemesi

3.1. Sevgilinin Güzelliğinden İstenen Zekâtın Manevi Boyutta Algılanışı

Âşığın bazen manevi bir beklenti ile sevgilinin güzelliğinin zekâtını istediğine ve böylece sevgilinin güzelliği bağlamında zekâta farklı anlamlar yüklediğine dair beyitlerle karşılaşmak mümkündür.

Benden ey hâce dirîğ etme zekât-ı hüsnünü

Kapına şey’-lillahi⁶ geldim gedânım ben senin

Zâtî, G. 756/2 (Tarlan, 1970, 260)

Gelmişim hüsnün zekâtından ki şey’-lillâh edem

Sanma bu dervîşi cânâ nâna gelmişlerdeniz

Mihrî, G. 64/5 (Arslan, 2007, 248)

İlk beyitte âşık, varlıklı olan sevgiliye hitapla güzelliğinin zekâtını kendisinden esirgememesini, kapısına Allah için (şey’(en)-lillâh⁷), yani dilenmek için geldiğini ve sevgilinin dilencisi olduğunu söylemekte, âdeti “Ben senin dilencinim, kapına dilenmek için geldim, güzelliğinin zekâtını benden esirgeme.” demektedir. İkinci beyitte de sevgiliye kastederek kendi gönlüne seslenen âşık, onun hüsnünün zekâtından Allah için bir şey talep etmeye geldiğini ve bu dervişin, ekmek için gelmişlerden olduğunu sanmamasını vurgulamaktadır. Beyitte ihtiyaç sahiplerinin, dilencilerin kapı kapı dolaşıp ekmek isteme âdetine atıfta bulunulmakta, ancak âşık, sevgilinin kapısına Allah için, güzelliğinden (dilenerik) bir şey istemeye geldiğini söylemektedir. Dolayısıyla derdinin maddi bir kazanım elde etmek değil, manevi bir beklenti olduğuna işaret etmektedir.

Etmez zekât-ı hüsnünü ol mâh-rû dirîğ

Kûyunda irtikâb olunursa gedâlıcık

Nâbî, G. 392/2 (Bilkan, 1997, 753)

Ay yüzlünün, kûyunda gedalık makamını elde etme beklentisi olduğu takdirde, güzelliğinin zekâtını esirgemeyeceği söylenen beyitte, ay yüzlü sevgilinin iltifatına, ihsanına mazhar olabilmek için hakiki manada fakr sahibi, yani âşık olabilmek gerektiği vurgulanmaktadır. Mâh-rû ifadesiyle istiare sanatına başvuru beyitte sevgilinin, kendi kûyunda küçücük bir yer edinebilen âşığı, ayın karanlık geceden ışığını esirgememesi misali, güzelliğinden mahrum etmeyeceği belirtilmektedir. Dolayısıyla

⁶ Alıntı yapılan kaynakta “şey’(en)-lillâh” ifadesi Arap harfleriyle “شى لله” şeklinde verilmiş olup, bu ifadenin, Latin harfleriyle ve vezin gereği “şey’-lillahi” olarak yazılıp okunması uygun görülmüştür.

⁷ “Şey’-en lillâh” ifadesinin Arapça’da “Allah rızası için bir şey” anlamına geldiği, bir kısım tasavvuf erbabının, nefis terbiyesi için, müridlerini, geçici bir süre bir şeyler toplamaya yolladıkları; onların da “şey’-en lillâh” diyerek keşkülleriyle dolaşıp, topladıklarını dergâha getirdikleri, dervişlerin topladığı bu yiyeceklerin, fakirlere dağıtıldığı ve buna, “Selmân’a çıkmak” da dendiği belirtilmektedir (Cebecioğlu, 2009, 609).

burada âşık nazarında yüce bir âlem olan kûy, âdeta bir gökyüzünü, sevgili ay'ı, güzelliği de onun ışığını andırmakta, âşığın bu âlemde yer bulması halinde o ışıktan yararlanabileceğine işaret edilmektedir.

3.2. Sevgilinin Zekât-ı Hüsnünü Vermesinin Âşık İçin Bayram Oluşu

Klasik Türk şiirinde sevgilinin aydınlık yüzünün bayram yeri, bayram sevinci olarak tasavvur edildiğine ve âşık açısından sevgiliyi görmenin bir bayram olarak algılandığına dair şiirlerle karşılaşmak mümkündür. Bu durumun zekât-ı hüsn bağlamında da ele alındığı görülmektedir.

Ver zekât-ı hüsnünü etme Muhibbî'den dirîğ

Çünkü rûz-ı 'ıyddır miskinlere ihsân gelir

Muhibbî, G. 522/5 (Ak, 1987, 188)

“Güzelliğinin zekâtını ver, Muhibbî'den esirgeme, çünkü bayram günüdür, miskinlere ihsanda bulunulur.” diyen şair, bayram günü fakir fukaranın gözetilmek suretiyle sevindirilmesi geleneğine atıf yapmaktadır. Üstelik burada şair, zekâtın daha ziyade ramazan ayında ve bayrama yakın günlerde verilip, ihtiyaç sahiplerinin hoşnut edilmesi yönündeki uygulamaya göndermede bulunduğu gibi, güzelliğinin zekâtından onu mahrum etmemesini isteyerek kendisinin de bu sayede bayram yapmış olacağını dile getirmektedir. Ayrıca sevgilinin iç açıcı güzelliğini bayram sevinciyle, bayram gününün aydınlığıyla irtibatlandırmaktadır.

Iyd-i ruhsârında dil sâil olup matlûb eder⁸

Bir fakîrindir ona vermek münâsıptır zekât

Turâbî, 40/2 (Altınok, 2006, 52)

Sevgilinin yüzünün bayramında âşığın gönlünün isteyici olup, umduğuna erdiği ve sevgilinin bir fakiri olan âşığa zekât vermenin münâsıp olduğu ifade edilmekte, böylece sevgilinin yüzü bayram ile irtibatlandırılmaktadır. Zira bayram sevinç ve huzurun yaşandığı kutlu bir zaman dilimi olduğu için aydınlık, şen, neşe saçan yüz ile ilişkilendirilmekte, sevgilinin cemal güzelliğinden gayet tabii bir şekilde fakir konumundaki âşığa zekât düştüğü belirtilmektedir. Dolayısıyla zekât olarak bu güzellikten nasıplenen ve umduğuna nail olan âşık için bu durum bir bayram demektir.

4. Sevgilinin Güzelliğinin Güneş ve Ay Arasındaki İrtibata Konu Oluşu

Klasik şiirde sevgilinin yüzü duruma göre güneşe, aya benzetilmekte, hatta onlardan daha aydınlık, parlak olarak tasavvur edilmektedir. Üstelik ayın ışığını güneşten alması misali, güneşin de ayın da ışıklarını bu güzellik sahibinin zekât-ı hüsnünden aldığı ifade edilmektedir.

Hüsn-i ruhun zekâtını aya kılar isen 'atâ

Hüsnün odundan ey perî perdesi pâre pâredir

Ay u günü ne vech ile yüzüne nisbet eyleyem

Hüsn-i ruhun katında çün ay ile gün sitâredir

⁸ “Matlûb eder” ifadesi yararlanılan kaynaktan “matluba erer” şeklinde geçmektedir, ancak ifade bu haliyle vezne uymadığı için TBMM Kütüphanesi'ndeki Divan-ı Turâbî ile alıntı yapılan çalışmadaki şiir karşılaştırılmış ve ifadenin TBMM Kütüphanesi'ndeki şekli tercih edilmiştir.

Nesîmî, G. 132/7-8 (Ayan, 2002, 345)

Sevgiliye hitapla, “Ey peri! Yanağının güzelliğinin zekâtını şayet aya ihsan eylersen, güzelliğinin ateşinden onun perdesi parça parçadır.” denmekte; sevgili, güzelliğinin zekâtını aya verdiği takdirde, güzelliğinin ateşiyle ayın perdesinin parça parça olacağı ifade edilmektedir. Buna göre sevgili, güzelliğinin yalnızca zekâtını aya bahsettiğinde, ayın perdesinin yandığı, bir de tamamını ayın görmesi halinde hepten kül olacağı anlaşılabilmektedir. Yine beyitte sevgilinin yanağı güneş olup, onun güzelliğinin zekâtını aya vermesi ise ayın ışığını güneşten alması olarak düşünülebilmektedir. Yanak güneş olunca, güneşin vahdeti temsil ettiğini, onun ışığını yansıtan ayın ise kesreti temsil ettiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla ay, tecelli nurları olmakta, bu nedenle parça parça görünüm sergilemektedir. Aynı zamanda ayın yüzeyi parçalı, pürüzlü bir perdeyi andırdığı için, “perdesi parça parçadır” denmiş olabileceği gibi, kendinden çok daha üstün bir güzelliğe sahip güneş yüzlü sevgiliyi gören ayın, kıskançlıktan yahut mahcubiyetten ötürü paramparça olduğunu düşünmek imkân dâhilindedir. Nitekim perde, “yüz örtüsü, peçe, nikâb” gibi anlamlara da gelmekte, böylece âdetâ ayın yüzünü örten kıskançlık veya utanma perdesinin parça parça olduğu yorumu yapılabilmektedir. Zaten bu beytin devamında, “Ay ve güneşi ne şekilde yüzüne nispet edeyim? Yanağının güzelliğinin katında ay ve güneş yıldız gibidir.” denilerek, sevgilinin üstün güzelliğe sahip olan yüzüne nazaran ay ve güneşin bir yıldız mesabesinde kaldığı, hatta aralarında kıyas dahi yapılamayacağı vurgulanmakta; sevgilinin, bir bakıma ay ve güneşi kıskançlıktan parça parça edecek derecede bir güzelliğe sahip olduğuna işaret edilmektedir.

Bilirse mâhiyetin mâh etmeniz teb‘îd

Zekât-ı hüsnüne keff-i hasîb açar hürşîd

Kâmî, Matla 15 (Yıldırım, 2009, 429)

“Ay, mahiyetini (ay’lığını) bilirse, onu uzaklaştırmayınız, (zira) hüsnünün zekâtına güneş (dahi) cömert avucunu açar.” diyen şair, ayın ışığını güneşten aldığı gerçeğine işaret ederek, bir bakıma sözü “Ay eğer ay olduğunu bilirse, yani güneşlik taslamazsa, güneş elbette güzelliğinin zekâtı olarak, cömert elini açıp ona ışığını verecektir.” demeye getirmekte, hatta “Ey sevgili! Sen de güneş gibisin, ben ise ay gibiyim, ışığımı senden aldığımı, sana muhtaç olduğumu biliyorum. Kendimden bir ışığım yok, o halde sen de bana ışığını ver.” demektedir. Dolayısıyla ayın ışığını güneşten alması misali, şairin de güneş yüzlü sevgiliden ışığını aldığı, hatta tasavvufî anlamda düşünülecek olursa, Allah’ın göklerin ve yerin nuru (Kur’an-ı Kerim: Nur 24/35) oluşuna atıf yapıldığı ve bütün âlemin dahi ışığını bu ilâhî sevgiliden aldığı anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki şiir örneklerine bakıldığında çoğunlukla, sevgiliye ait güzelliğin zekâtla ilişkilendirilip, sahip olduğu bu zenginliğinin bir gereği olarak âşığa, yüzünü göstermek, iltifat etmek gibi birtakım iyiliklerde bulunması ve böylece güzelliğinin zekâtını vermesi yönündeki beklenti çeşitli açılardan dile getirilmektedir. Ancak sevgilinin, bazen merhamet ve adalet göstermeyip bu güzelliği âşıktan esirgediğine dair yakınmalarla da karşılaşılmaktadır.

Sonuç

Sevgiliye ait güzelliğin zekâtının âşık tarafından istenmesi konusunda yapılan bu çalışmada, belirli bazı şartların gerçekleşmesiyle zenginliğin bir gereği olarak verilen

zekâtın, şiir dilinde sevgilinin güzelliği bağlamında kullanılıp, bu güzelliğinden zekât olarak âşığa vermesi yönünde şairin istekte bulunduğu, bunu çokça gündeme getirdiği tespit edilmiştir.

Sevgilinin güzelliğinin zekâtı, âşık tarafından her fırsatta istenmiştir. Zira dinî bir emir olarak, zengin fakire zekât vermesi yönündeki gereklilik, güzellik itibariyle son derece zengin olan sevgiliden, hüsnünün zekâtını âşığın istemesi şeklinde yansımaları bulmuştur. Bu bakımdan sevgilinin zengin, güzellik padişahı, güzellik hazinesinin sahibi olmasından ötürü zekât vermekle yükümlü olduğu, âşığın da gedâ, sâil, fakir, derviş konumunda bulunmasına binaen zekâtı hak eden biri biçiminde gösterildiği hususu şiirlerde ağırlıklı olarak işlenmiştir.

Güzelliğinin zekâtını sevgiliden istemenin boyutu, onun cemalini görmek, visaline ermek ve iltifatına mazhar olmak şeklinde tezahür etmiş, âşığı bu zekâtan mahrum etmesi ise taş kalpli, cefakâr ve hayırsız bir sevgili imajının oluşmasına yol açmıştır. Bu itibarla cevredici yönü olan sevgilinin, güzelliğinin zekâtını ağyara verdiği, âşıktan bunu esirgediği konusuna da değinilmiş ve sevgilinin bu tavrından, âşığın zaman zaman yakındığı olmuştur.

Sevgilinin hüsnünün zekâtı odağında dinî terim ve kurallardan bazılarının şiirlerde işlendiği tespit edilen bu çalışmada, örneğin zekâtla birlikte, sadaka, nisap, öşür gibi kavramlar ile zekâta tabi mallardan altın ve gümüş, tabi olmayan mallardan ise inci, la'l, yakut gibi madenler veya taşlar söz konusu edilmiştir. Yine başta zenginler olmak üzere kimlerin zekât vermesi gerektiğine atıf yapılırken, Hz. Peygamber'in ailesine ve kâfire zekâtın düşmeyeceği de ifade edilmiştir.

Daha kapsamlı bir ibadet ve infak şekli olan sadakaya, zekât karşılığında birkaç şiirde yer verildiği, taranan divanların birçoğunda değinilmediği görülmüştür. Bu durum ise, daha ziyade gönüllük esasına dayanan ve kelime kökü itibariyle sadakat ile bağlantılı olan sadakanın sevgiliden beklenemeyeceğinden dolayı divanlarda geçmediği fikrine kapı aralamıştır.

Şairlerin aslında zekât gibi maddi bir beklenti ile hareket etmedikleri, yegâne dertlerinin sevgilinin cemalini seyretmek olduğu, dahası Allah için, Allah hakkı olarak sevgilinin güzelliğinin zekâtından âşığa vermesi gerektiği vurgulanmıştır. Zira sevgiliye o güzelliği bahşeden Yaratıcı olduğuna göre, O'nun rızası için âşığa ihsanda bulunması beklenmiştir. Hatta sevgilinin güzelliğinin geçiciliğine, asıl kalıcı olanın salih ameller olduğuna işarette bulunulmuş, böylece fert ve toplumun menfaati açısından önemli bir ibadet olarak zekât, salih amel kategorisinde değerlendirilmiştir.

Sevgiliye ait güzelliğin veya bazı güzellik unsurlarının zekâtla irtibatlandırıldığı şiirlerde teşbih, istiare, teşhis, tezat, tecrit, iktibas, iham-ı tenasüp gibi edebî sanatlarla başvurulmuş, sevgilinin yüzünü temsil eden güneş ve ay bağlamında altın ve gümüş, dudağıyla ilgili olarak la'l ve yakut, dişleri özelinde ise inci kastedilmiştir. Bunlardan altın ve gümüş zekât düştüğü halde, diğerlerine düşmediği dile getirilmiştir.

Kısacası şairlerin, benimsedikleri dine ait bir terimi şiirlerinde ele alırken, bununla irtibatlı olan hususlar doğrultusunda sevgilinin güzelliğine, yüceliğine, lütuf ve kerem sahibi oluşuna vurgu yaptıkları ve bundan nimetlenmeye çalıştıkları, zekât kavramını - sevgilinin hüsnü ve ihsanı da gözetilmek suretiyle- estetik bir boyutta şiirlerinde kullandıkları sonucuna ulaşmıştır.

Kaynakça

- Aclûnî -İsmâîl b. Muhammed el-Aclûnî-. *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs I-II*. (Cilt 2). Thk. Yûsuf b. Muhammed el-Hac Ahmed, Dimeşk: Mektebetü'l-İlmi'l-Hadîs, 2001.
- Ak, Coşkun. *Muhibbî Dîvânı-İzahlı Metin*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Akdoğan, Yaşar. *Ahmedî-Dîvân*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10591,ahmedidivaniyasarakdoganpdf.pdf?0> (Erişim: 20.07.2019).
- Altınok, Baki Yaşa. *Turâbî Dîvânı-Yanbolulu Ali Turâbî Baba*. İstanbul: Horasan Yayınları, 2006.
- Arslan, Mehmet. *Mihri Hâtun Divânı*. Ankara: Amasya Valiliği Yayını, 2007.
- Ayan, Hüseyin. *Nesimî Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1990.
- Ayan, Hüseyin. *Nesimî, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni I-II*. Ankara: TDK Yayınları, 2002.
- Bilgin, Azmi. *Nigârî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55757,nigari-divanipdf.pdf?0> (Erişim: 20.07.2019).
- Bilkan, Ali Fuat. *Nâbî Dîvânı I-II*. (Cilt 2). İstanbul: MEB Yayınları, 1997.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009.
- Çavuşoğlu, Mehmed - M. Ali Tanyeri. *Hayretî Dîvan-Tenkidli Basım*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1981.
- Çavuşoğlu, Mehmed - M. Ali Tanyeri. *Zatî Divanı*. (Cilt 3). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1987.
- Çavuşoğlu, Mehmed - M. Ali Tanyeri. *Üsküblü İshâk Çelebi Dîvan-Tenkidli Basım*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, 1989.
- Dalgın, Nihat. "Zekat Hükümleri". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (OMÜİFD)*. 16/16 (2004): 43-72.
- Doğan, Ahmet. *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.
- Duman, Ali. "Sadaka". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35: 383-384. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Eğri, Aysel. *17. YY. Şairlerinden Hikmetî ve Divanı*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2006.
- Ergin, Muharrem. *Kadı Burhaneddin Divanı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1980.
- Erkal, Mehmet. "Zekât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44: 197-207. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Erkal, Mehmet. "Zekât". *İlmihal I (İman ve İbadetler)*. 1: 419-510. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Ersoylu, İ. Halil. *Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı*. Ankara: TDK Yayınları, 2013.

- Ertaylan, İsmail Hikmet. *Türk Edebiyatı Örnekleri VII Ahmed-i Dâ'î Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: Üçler Basımevi, 1952.
- Güzeloğlu, Hanzade. “İki Gurbet Şairi: Bâbü Şâh ve Cem Sultân'ın Şiirlerinde Vatan”. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi (Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan Özel Sayısı)*, (2018): 528-559.
- İbn Manzûr. *Lisânu'l-Arab I-XV*. (Cilt 14). Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- İpekten, Haluk. *Nâ'îli Divânı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1990.
- İpekten, Haluk. *Fuzûlî Hayatı Sanatı Eserleri*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2010.
- İsen, Mustafa - Cemal Kurnaz. *Şeyhî Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1990.
- Kaya, Bayram Ali. *Azmizâde Hâletî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56159,azmizade-haleti-divanipdf.pdf?0> (Erişim: 20.07.2019).
- Kazıcı, Yusuf Ziya. “Osmanlılarda Örfî Vergiler ve Bu Vergilerin Kaynağı Olan Örfî Hukuk”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 4 (1986): 285-310.
- Kılıç, Filiz. *Âşık Çelebi Divanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55975,asik-celebi-divanipdf.pdf?0> (Erişim: 20.07.2019).
- Küçük, Sabahattin. *Bâkî Dîvânı (Tenkitli Basım)*. Ankara: TDK Yayınları, 2011.
- Kur'an-ı Kerim. *Kur'an-ı Kerim Meâlî*. Trc. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin. Ankara: DİB Yayınları, 2011.
- Kut, Günay. “Ahmed-i Dâ'î”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2: 56-58. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Kut, Günay. “Âşık Çelebi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3: 549-550. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Macit, Muhsin. *Hatâyî Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Tıpkıbasım)*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Mutçalı, Serdar. *el-Mu'cemü'l-Arabîyyi'l-Hadîs (Arapça-Türkçe Sözlük)*, İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.
- Okcu, Naci. *Şeyh Gâlib Dîvânı Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahlîli*. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- Özmen, Mehmet. *Ahmed-i Dâ'î Divanı (Metin, Gramer, Tıpkıbasım) I-II*. (Cilt 1). Ankara: TDK Yayınları, 2001.
- Parlatır, İsmail. *Fuzulî Türkçe Divan*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.
- Salihoğlu, Mahmut. “Zekât (Diğer Dinlerde)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44: 207-209. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Tarlan, Ali Nihat. *Zâtî Divanı*. (Cilt 2). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1970.
- Tarlan, Ali Nihat. *Ahmet Paşa Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1992a.
- Tarlan, Ali Nihat. *Hayâlî Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1992b.
- Tarlan, Ali Nihat. *Fuzulî Divanı Şerhi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2009.

Turâbî. *Divan-ı Turabî*. Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/988/197307867.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim: 20.07.2019).

Zülfe, Ömer. *Yakîni Dîvân (İnceleme-Metin ve Çeviri-Açıklamalar-Sözlük)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009. http://docs.neu.edu.tr/library/nadir_eserler_el_yazmalari/Edebiyat/DIVANLAR/yakini_divani.pdf (Erişim: 20.07.2019).

Zülfe, Ömer. *Hecrî Dîvân*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2010. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10618,hecripdf.pdf?0> (Erişim: 20.07.2019)